

İslam Öncesi Dönemden Günümüze: Araplar

Yazar: Heinz Halm

Çeviren: Fahrettin Haliloğlu

Türkçe, İstanbul: Runik Kitap, 2023, 120 sayfa.

Fatih Muhammed ÇAKMAK | [0000-0003-1573-7892](https://ror.org/05mskc574) | ROR ID: <https://ror.org/05mskc574> | E-Posta: fatih.cakmak@hbv.edu.tr

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Atıf Bilgisi

Çakmak, Fatih Muhammed. "İslam Öncesi Dönemden Günümüze: Araplar". Dini Araştırmalar 67 (Aralık 2024), 502-507. <https://doi.org/10.15745/da.1548658>

Geliş Tarihi	11.09.2024
Kabul Tarihi	17.12.2024
Yayın Tarihi	20.12.2024
Değerlendirme	Kitap Kritiği Editörü
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İntihal.net
Etik Bildirim	diniarastirmalar98@gmail.com
Yapay Zeka Bildirimi	Bu çalışma hazırlanırken yapay zeka araçları kullanılmamıştır.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Citation

Çakmak, Fatih Muhammed. "İslam Öncesi Dönemden Günümüze: Araçlar". Religious Studies 67 (December 2024), 502-507.

<https://doi.org/10.15745/da.1548658>

Date of Submission	11.09.2024
Date of Acceptance	17.12.2024
Date of Publication	20.12.2024
Peer-Review	Book Review Editor
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	diniarastirmalar98@gmail.com
Artificial Intelligence Statement:	Artificial intelligence tools were not used in the preparation of this study.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Araştırmalarını daha ziyade İslam ve mezhepler tarihi üzerine yoğunlaştıran 1942 doğumlu Alman tarihçi Heinz Halm tarafından kaleme alınan çalışmanın temel konusunu Araplar oluşturmaktadır. Yazar, dönüm noktaları itibarıyla Müslüman olmadan önce buldukları coğrafyada Arapların konumlarını, Arap olarak dünyaya gelen Hz. Muhammed'in toplumsal değişimdeki etkisini, risaletten sonra başlayan gaza hareketleri ile başka toplum ve milletlerle karşılaşma olgusunu, moderniteyle birlikte değişen siyasi ve kültürel ortamın Araplar üzerindeki etkilerini ele almaktadır.

Fahrettin Haliloğlu'nun tercüme ettiği eser; "İslam Öncesi Arabistan", "Arabistan ve İslam", "10. Yüzyıldan 15. Yüzyıla Kadar Arap Dünyası", "1500'den 1800'e Kadar Arap Dünyası", "19. Yüzyıl", "20. Yüzyılda Devlet Oluşumu ve Bağımsızlık" ve "21. Yüzyılın Başında" başlıklarıyla yedi bölümden oluşmaktadır.

Eserle ilgili genel tasvirten sonra çalışmanın içeriğine ve temel iddialarına geçtiğimizde, Halm'ın ilk bölümde İslam Öncesi Arabistan'ı tarife giriştiğini söyleyebiliriz. Tarife göre Arapların ismi ilk kez MÖ 853 tarihinde III. Şalmanezzer'e ait bir zafer kitabesinde geçmektedir. Burada, Suriye'deki Karkar'da Asurlulara karşı savaşan Suriyeli küçük müttefik prensliklerin -İsrail kralı dâhil- Arapların Kralı Gindibu'nun bin kişilik develi birlik tarafından desteklendiği nakledilmektedir. MÖ 8. ve 7. yüzyıllarda Asur krallarının kitabelerinde, Arapların kral ve kraliçelerinden Asurlulara vergi ödeyen vasallar ve yardımcı kuvvetler olarak pek çok kez söz edilmektedir. Halm, 'Bereketli Hilal' isimli bir yerden bahseder. Burası -Mezopotamya- tarih boyunca Arapların millet varlığını sürdürdüğü yerdir. Adlarının ilk ortaya çıktığı yer burasıdır ve onları bugüne kadar birleştiren bağın, yani Kuzey Arap dilinin kökleri de buradadır.¹

Halm'a göre ne kadar eskiye götürülürse götürülsün Arap tarihinin miladı, peygamber olarak Hz. Muhammed'in risaletiyle ve İslâmiyetle başlamıştır. Zira Arap Yarımadası, Hz. Muhammed peygamber olmadan önce dini ve siyasi bir düzene sahip değildi. Halm'ın

---

¹ Heinz Halm, *Araplar*, çev. Fahrettin Haliloğlu, (İstanbul: Runik Kitap, Mayıs 2023), 6-7.

ifadesiyle: “Eski Arap tanrılarının solmuş dünyasından artık memnun olmayan bir tür tek tanrı arayan monoteist Hanif fenomeni oluşmuş; böylece Muhammed Peygamber, davetine hiç de hazırlıksız olmayan bir ortamda ortaya çıkmıştır.”²

Medine’de etkin olduğu on yıl boyunca (622-632) Hz. Muhammed, ümmetini neredeyse tüm Arap Yarımadası’na yaymayı başarmış; yerleşik ve göçebe pek çok kabile, giderek daha güçlü hâle gelen topluluğa gönüllü olarak katılmıştır.³ Öte yandan onların sadakati, müellife göre, Hz. Muhammed’in şahsına idi ve vefatından sonra kendi peygamberlerine sahip olan bazı kabileler tarafından feshedildi.⁴ Bu noktada Halm’ın söz konusu anlayışının hatalı ve tarihi gerçeklerle uyuşmadığını ifade etmek gerekir. Ridde Olayları olarak bilinen dinden dönme hâdisesi henüz Hz. Peygamber hayattayken, Vedâ haccından dönüp Medine’de rahatsızlandığı günlerde bazı yalancı kimselerin peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmasıyla başlamış, vefatının ardından bir kısım bedevî kabilelerin namaz kılacaklarını ancak zekâtı ödemeyeceklerini ilân etmesiyle genişleyip isyana dönüşmüştür. Yani olaylar, Hz. Peygamber’in şahsına olan sevginin vefatıyla birlikte sona ermesine değil; dönem içerisinde meydana gelen birtakım dinî, siyasi ve ekonomik nedenlere dayanmaktadır.⁵

Yazara göre Hz. Muhammed, Medine’de İslâm devletinin temellerini atmıştı. Yeni toplumun siyasi ve askeri gücünün taşıyıcı seçkinleri ise yalnızca Araplardan oluşuyordu.⁶ Halm, bu perspektifi ile genellemeci bir yaklaşım sergilemektedir. Kompakt bir çalışma hazırladığı için bu tip genellemeler yapması kabul edilebilir olmakla birlikte bize göre hatalı bir tespittir. Sadece İslâmiyet’i kabul eden İran asıllı sahâbî Selmân-ı Fârisî’nin İslam toplumunun oluşumundaki katkıları dahi Hz. Muhammed’in dert ortakları ve silah arkadaşlarının yalnızca Araplardan oluşmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Yine

² Halm, *Araplar*, 22.

³ Halm, *Araplar*, 24.

⁴ Halm, *Araplar*, 24.

⁵ İrfan İnce, "Ridde", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Ağustos 2024).

⁶ Halm, *Araplar*, 25.

Habeşistanlı bir ailenin evladı olarak dünyaya gelen, ilk Müslümanlardan olan ve bunu açıktan ilan eden ilk yedi kişi arasında yer alan Bilâl-i Habeşî; Mekke döneminde Hz. Peygamber'in Tâîfe yaptığı yolculuk sırasında Müslüman olan Addâs gibi Arap olmayan sahâbî örneklikleri, Halm'ın yaklaşımının hatalı olduğunu ortaya koymaktadır.

Halm'e göre Abbasîlerden sonra hüküm süren Memlûk olgusunun ortaya çıkışı özellikle önemlidir. Çünkü yüzyıllar boyunca Arap dünyasına, gayr-i Arap ve Arap dilini benimsemiş olsalar bile yabancı uyruklu olduklarının farkında olan askeri ve siyasi seçkinler hâkimiyet sağlamışlardır.⁷ 10. Yüzyıla gelindiğinde, Fatımîlerin kurulmasıyla İslam Tarihinin önemli dönüm noktalarından birisi gerçekleşmiştir. Fatımî hükümdarı Ubeydullah el-Mehdî, Şîî-İsmâîlî karakteriyle iktidardaki Sünnîliğe dini bir alternatif sunan bir hanedanın ilk yöneticisi olarak tarihe geçmiştir. 929 yılında Kurtuba Emevî emiri III. Abdurrahmân (912-961) da halife unvanını alınca (Abbasîlerle birlikte) iki Sünnî ve bir Şîî olmak üzere üç 'Halife' realitesi ortaya çıkmış; böylece hilafetin fiilen uzun süredir devam eden parçalanması resmen kesinleşmiştir.⁸

Yazarın, Mağrib'i anlattığı bölümde İbn Haldûn ismine ayrıca değinmiş olması bize göre dikkat çekicidir. Halm, İbn Haldûn'un asabiyet kavramını yorumlarken "Son derece özgün eseri (Mukaddime) gerçekten de Ortaçağ literatüründe eşsizdir"⁹ ifadesine yer vermektedir. Arap tarihini konu edinen bir çalışmada kabile/nesep dayanışmasının bir ifadesi olan ve Araplarda yaygın olan asabiyet olgusuna ayrıca değinilmiş olması, eserin iyi bir araştırma sonucu hazırlandığının işaretlerinden biridir.

Aydınlanma, Rönesans ve Reform hareketleri karşısında Arap dünyasında baş gösteren "durgunluk" ve "gerileme" tartışmalarına yer verdikten sonra, ulus-devlet fikrinin güçlenmesiyle ilgili gelişmeleri anlattığı bölümde yazar, çarpıcı bir tespitte bulunmaktadır: Halm'e göre gerek Arap dünyası gerekse İslam dünyasına hükmeden Osmanlı, çağın yeni

⁷ Halm, *Araplar*, 54.

⁸ Halm, *Araplar*, 54.

⁹ Halm, *Araplar*, 68.

dinamikleri ve ihtiyaçları karşısında modernleşmeyi başlatmış ancak Avrupa'nın çeşitli engellemelerine maruz kalarak mesafe kat edememiştir.¹⁰ Bu yönüyle Halm'in çeşitli sosyal bilimler çevrelerince Osmanlı modernleşmesinin geç kaldığı ya da gerçekleşmediği yönündeki iddiaların aksi yönünde bir yaklaşıma sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Nihayetinde yazara göre Birinci Dünya Savaşında, Osmanlı devletinin hâkimiyetini elinde tutan Jön Türkler, savaşa İttifak Devletlerinin yanında girerek sonun başlangıcını hazırlamışlardır.¹¹ 20. yüzyıl, yeni Arap devletlerinin oluşumu ve bağımsızlıklar dönemi olmuştur. İngilizlerin kontrolünde Ürdün, Suudi Arabistan ve Mısır devletleri kurulmuştur. Yaşanan bu gelişmeler, Müslüman Kardeşler Hareketinin kurulmasına, Selefiliğin doğuşuna, hâlâ devam eden Filistin meselesine zemin teşkil etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Arap-İsrail Savaşı meydana gelmiş; Arap dünyasının birlik hareketi olarak Arap Ligi teşekkül ettirilmiştir.¹²

Kitabın genel değerlendirmesi sadedinde; kompakt bir çalışma olarak hazırlanan eserin genel itibarı ile tarihi gerçekliğe uygun olarak hazırlandığını, muhteva bakımından tatmin edici bilgiler içerdiğini söyleyebiliriz. Tercümesinin Türkçe dil kurallarına uygunluk bakımından akıcı bir üsluba sahip olmasının yanı sıra İslam Tarihi terminolojisine hâkim bir usulle hazırlanmış olduğunu; çalışmanın Türkçe literatüre kazandırılmış olmasını dahi başlı başına kayda değer bulduğumuzu ifade edebiliriz.

Kaynaklar/References

Halm, Heinz. *İslam Öncesi Dönemden Günümüze Araplar*, çev. Fahrettin Haliloğlu, İstanbul: Runik Kitap, Mayıs 2023.

İnce, İrfan. "Ridde". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Ağustos 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ridde>

¹⁰ Halm, *Araplar*, 90-95.

¹¹ Halm, *Araplar*, 96.

¹² Halm, *Araplar*, 98-100.